

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Att leva rätt och dö saligt. Sions Missionstidnings nekrologer som utformare av kollektivets minne åren 1935-2014

Snellman, Gerd; Dahlbacka, Jakob; Groop, Kim

Published in:
Studies on religion and memory

Published: 01/01/2017

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Snellman, G., Dahlbacka, J. (Ed.), & Groop, K. (Ed.) (2017). Att leva rätt och dö saligt. Sions Missionstidnings nekrologer som utformare av kollektivets minne åren 1935-2014. *Studies on religion and memory*, 3, 167–194. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020100882683>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Att leva rätt och dö saligt

Sions Missionstidnings nekrologer som utformare
av kollektivets minne åren 1935–2014

Inledning

Hur beskrivs det goda livet och den goda döden i nekrologerna i tidskriften *Sions Missionstidning*?¹ Avsikten med denna artikel är att besvara den frågan och samtidigt placera in den i ett större sammanhang som omfattar historiebruket bland de svenskspråkiga laestadianerna inom Rauhan Sana-riktningen. Historiebruk kan ses som ett sätt att bruka historien i syfte att skapa en meningsfull helhet. I historiebruket aktiveras olika delar av historien, såsom exempelvis sedvänjor och ritualer, i en process som förenar dåtid, nutid och framtid.¹ Beskrivningen av det goda livet och den goda döden i tidskriftens nekrologer handlar om en pågående process som medverkar till att kollektivets minne etableras och upprätthålls. Frågan om det goda livet och den goda döden kan ur det perspektivet ses som en fråga om vilka komponenter som är viktiga för gruppens självbild.

De tyska forskarna Aleida och Jan Assmann skiljer i sin forskning om kollektivt minne det kommunikativa minnet från det kulturella minnet. Det sistnämnda minnet är institutionaliserat och kan sträcka sig långt bakåt i historien. Det firas exempelvis med årsdagar, eller synliggörs konkret i särskilda, bevarade byggnader.² Laestadiusmuseet

1 Peter Aronsson, *Historiebruk: Att använda det förflutna* (Lund 2012) s. 17.

2 Astrid Erl, *Memory in Culture* (Basingstoke 2011) s. 27–33.

i Pajala kan ses som exempel på ett laestadiansk kulturellt minne. Det kommunikativa minnet däremot, omformas kontinuerligt eftersom det kommuniceras av människor som fortfarande minns olika händelser. Det tar form i interaktionen mellan tre eller fyra generationer och sträcker sig högst 100 år bakåt i tiden. Det är föränderligt eftersom varje generation definierar sin historia så som den fungerar bäst med tanke på framtiden.³

Såväl det kommunikativa som det kulturella minnet kan ses som kunskap om den egna gruppen. Att minnas är ett sätt att relatera till sin grupp och medför samtidigt vissa sociala skyldigheter.⁴ Även om det kommunikativa minnet inte är lika stabilt som det kulturella minnet har det en identitetsskapande funktion.⁵ Det ger uttryck för en slags överenskommen syn på det förgångna inom gruppen. Denna överenskommelse korrelerar med gruppens självbild vilken i sin tur hör nära samman med gruppens identitet. Identiteten är grundläggande för såväl enskilda individer som för gruppen som helhet. I själva verket kan en grupp inte fungera utan känsla av historisk kontinuitet; det måste finnas en länk från det förgångna fram till nuet och vidare in i framtiden.⁶

Det kommunikativa minnets utformande kan ske på olika sätt. Samtal i vardagligt mellanmännskligt umgänge är en plattform för

3 Erll (2011) s. 29; Harald Welzer, "Communicative memory", i Astrid Erll & Ansgar Nünning (red.), *Cultural Memory Studies: An international and interdisciplinary handbook* (Berlin 2008) s. 295.

4 Jan Assmann, "Communicative and Cultural Memory" i Astrid Erll & Ansgar Nünning (red.), *Cultural Memory Studies: An international and interdisciplinary handbook* (Berlin 2008) s. 114.

5 Erll (2011) s. 105–108. Erll använder termen "kollektivt-autobiografiskt minne" för att beskriva såväl det kulturella som det kommunikativa minnet som skapare av en gruppidentitet. Erll särskiljer "kollektivt-autobiografiskt minne" från "kollektivt-semiotiskt minne". Det förstnämnda är affektivt medan det senare är mera neutralt. Jag använder termen "kollektivets minne" som ett uttryck för ett gemensamt minne inom gruppen.

6 Welzer (2008) s. 285, 292.

minnesskapande, på samma sätt som skriftliga verk är det.⁷ Bland de svenskspråkiga laestadianerna inom Rauhan Sana-riktningen kan särskilt tidskriften *Sions Missionstidning* (SMT) ses som ett verktyg för skapandet av ett kommunikativt minne. Tidskriften är väl förankrad i rörelsen och har genom åren lästs av flertalet anhängare.

Undersökningen har inriktats på en specifik typ av artiklar i SMT, nämligen nekrologerna, eftersom historiebruket är särskilt framträdande i dessa. Nekrologerna utgör en egen genre eftersom det ligger i deras natur att ett slags idealiserande bild av den döda framhävs. Därmed ger de goda kunskaper om vilka företeelser som är viktiga att bevara inom gruppen. Nekrologerna fungerar även som en förenande länk mellan det förgångna, nutiden och framtiden. De kan tvivelsutan betraktas som en mycket god informationskälla då det gäller kollektivets minne. vill säga frågan om hur minnet av väckelse lever vidare och hur väckelsehistorien brukas.

Nekrologer har förtjänstfullt använts som kompletterande källmaterial inom historisk forskning. Exempelvis har Mauri Kinnunen i sin avhandling *Herätyslilke kahden kulttuurin rajalla. Lestadiolaisuus Karjalassa 1870–1939* med hjälp av bland annat nekrologer kunnat kartlägga laestadianismens utbredande i de östra delarna av Finland.⁸ I min tidigare forskning kunde påvisas att nekrologerna i SMT spelade en betydande roll i konstruerandet av ett kvinnligt ideal inom Rauhan Sana-riktningen.⁹ Mera sällan har nekrologerna i sig utgjort självständiga studieobjekt, vare sig i Finland eller övriga Norden. Ett par undantag kan nämnas. Lauri Koskeniemi (1917–2009) har sammanställt en kort översikt av nekrologerna i den evangeliska rörelsens årsskrifter *Kotimatkalla* och *Hemåt*, från år 1891 fram till

7 Erll (2011) s. 33.

8 Mauri Koskeniemi, *Herätyslilke kahden kulttuurin rajalla: Lestadiolaisuus Karjalassa 1870–1939* (Jyväskylä 2004) s. 18.

9 Gerd Snellman, *Sions döttrar: De laestadianska kvinnorna som traditionsförmedlare i norra svenska Österbotten åren 1927–2009* (Åbo 2011) s. 128–149.

1980-talet i *Kotimatkalla 1981*. I översikten framgår att nekrologerna i *Kotimatkalla* och *Hemåt* främst handlade om kända personer inom den evangeliska rörelsen. Samtidigt har Koskenniemi påpekat att det finns en ansenlig mängd avlidna präster tillhörande rörelsen, över vilka det inte hade skrivits nekrologer.¹⁰ Ingvar Dahlbacka har granskat historiebruket i en nekrolog över den evangeliska rörelsens upphovsman Fredrik Gabriel Hedberg. Dahlbacka har konstaterat att nekrologen inte bara handlar om Hedbergs andliga utveckling och åskådning, utan bör ses som ett inlägg i den debatt som vid denna tid fördes om Evangeliföreningens framtida utveckling.¹¹

Ur ett internationellt perspektiv kan ett exempel nämnas. Italienaren Armando Petrucci har undersökt seden med skriftliga hägkomster av de avlidna i västvärlden, med början från antikens gravar i Egypten till 1980-talets minnesmärken efter stupade i Vietnamkriget i USA. Svaret på frågan om vem som ”har förtjänat” en nekrolog, eller enligt Petruccis formulering, vem som har rätt till en ”skriftlig död” (written death) är mångfacetterat. Petrucci pekar på vikten av förekomsten av kulturer med skriftspråk. Han nämner vidare maktanvändning och upprätthållande av välstånd samt rätten till individualitet som en del av svaret.¹²

Således kan konstateras att föreliggande artikel är relevant, inte minst med tanke på att historiebruket inom Rauhan Sana-rikningen inte tidigare har undersökts. Undersökning omfattar i första hand laestadianerna i norra svenska Österbotten i Finland, men även laestadianerna i Tornedalsområdet och söderut till Luleå-trakten i norra

10 Lauri Koskenniemi, ”Kotimatkalla- ja Hemåt-julkaisuissa olevat elämäkerralliset kuvaukset”, i Lauri Koskenniemi (red.), *Kotimatkalla 1981* (Helsingfors 1981) s. 164–191.

11 Ingvar Dahlbacka, ”Att lära sig av historien: Historiebruket i en nekrolog över Fredrik Gabriel Hedberg”, i Kurt Larsen (red.), *Historiebruk i väckelseforskningen* (Lund 2016) s. 75–88.

12 Armando Petrucci, *Writing the Dead: Death and writing strategies in the Western tradition* (Stanford 1998) s. xiii–xviii.

Sverige samt laestadianerna i Alta-trakten i Nordnorge. Det är nämligen i nämnda områden som tidskriftens prenumeranter i huvudsak återfinns. Den finskspråkiga systerföreningen inom Rauhan Sana-riktningen, Lähetysyhdistys Rauhan Sana ry (LYSR) och den engelskspråkiga The Apostolic Lutheran Church of America (ALC) har av språkliga skäl lämnats utanför undersökningen.

Perioden som har undersökts gäller åren 1935–2014. Den bakre tidsgränsen har valts med tanke på att Rauhan Sana-riktningen avskildes från den gammallaestadianska huvudfåran (Suomen rauhanyhdistysten keskusliitto, förkortas SRK) under år 1934. Den främre tidsgränsen valdes i avsikt att iaktta eventuella trender. Eftersom förändringsbenägenheten i väckelserörelsen är trög är en bred tidsram nödvändig.

Inledningsvis ges en redogörelse över vilka personer som fick ett eftermäle i form av en nekrolog, eller med ovan nämnda Petruccis formulering, vem som ägde rätten till en ”skriftlig död”. Därefter beskrivs typen av och formen för nekrologerna i SMT. I det andra avsnittet redogörs för centrala teman i nekrologerna, det vill säga framträdande element i kollektivets självbild. Därefter riktas uppmärksamheten på ledarskapet och skribenterna som utformare av kollektivets minne. Artikeln avslutas med en sammanfattning.

Översikt av nekrologerna i SMT

SMT¹³ började utges månatligen¹⁴ år 1914. Under 1920-talets första del utkom den inte alls men från år 1925 fungerade den i hög grad som

- 13 För en mera utförlig beskrivning av tidskriften, se Snellman (2011) s. 55–57; Gerd Snellman, ”Laestadius’ synlighet inom Rauhan Sana-riktningen i Norra Svenska Österbotten”, i Kurt Larsen (red.), *Historiebruk i väckelseforskningen* (Lund 2016) s. 11–27.
- 14 Det hände ibland att tidskriften utgavs varannan månad. Så var fallet exempelvis under krigsåren, men senare även under sommarmånaderna. Från år 1986 utgavs decembernumret i form av en jultidning. Eftersom jultidningarna inte har innehållit nekrologer ingår de inte i källmaterialet.

språkrör för de svenskspråkiga laestadianerna i Finland. Merparten av innehållet hämtades och översattes från den gammallaestadianska tidskriften *Siionin Lähetyslehti*. I och med splittringen inom gammallaestadianismen år 1934 övertog Rauhan Sana-riktningen utgivningen av SMT. Det översatta materialet från *Siionin Lähetyslehti* ersattes av översättningar från *Rauhan Sana-lehti*. Skribenterna var i huvudsak hemmahörande i Rauhan Sana-riktningen i Finland, Sverige och Norge. De som verkade som redaktörer fram till och med år 2014 fungerade samtidigt, med undantag av en, som förkunnare inom Rauhan Sana-riktningen.¹⁵ Redaktören hade helhetsansvar för tidskriftens innehåll och ekonomi fram till år 1974 då Laestadianernas Fridsföreningars Förbund rf (LFF) övertog ansvaret. Antalet prenumarer steg från 400–500 på 1920-talet till drygt 2500 år 2014.

Merparten av innehållet i SMT bestod av betraktelser, men nekrologer och dödsannonser ingick redan i de första årgångarna åren 1914–1916. Då utgivningen av SMT återupptogs år 1925, med lekmannapredikanten Gustav Westerlund (1866–1938) som redaktör, togs beslut om att material från *Siionin Lähetyslehti* som inte tänktes intressera de svenskspråkiga läsarna inte skulle ingå i SMT. Det handlade exempelvis om dödsannonser och nekrologer samt hälsningar och mötesreferat från finska trakter som låg utanför de svenskspråkigas kontaktnät.¹⁶ Nekrologer som fenomen i tidskriften var således inte obekant för läsarna i augusti år 1935 då tidskriften helt övertogs av Rauhan Sana-riktningen. Westerlunds efterträdare, kyrkoherde Vilho Kivioja (1896–1977) i Kalajoki ställde sig på

15 Redaktörerna är från år 1935 framåt: Kyrkoherde Vilho Heikki Kivioja åren (1932) 1935–57, dåvarande pastor, senare teol.lic. och kyrkoherde Erik Wentin åren 1958–75, tolken Bengt Pettersson åren 1976–82, TM Markus Ventin åren 1983–97, lekmannapredikanten Börje Mård åren 1998–2007, lekmannapredikanten Anders Värnström åren 2008–juni 2011 och lekmannapredikanten Tomas Gäddnäs från juli 2011 framåt.

16 Markus Ventin, *Tvåspråkigheten inom laestadianismen i svenska Österbotten 1869–1968* (Åbo 1978) s. 36–37.

Rauhan Sana-riktingens sida vid splittringen år 1934. Han fortsatte på den inslagna linjen när det gäller val av material att publicera. Hans hustru Alice (f. Bergroth 1896–1972) översatte finskspråkiga artiklar till svenska och paret Kivioja var välkänt bland de svenskspråkiga laestadianerna i Österbotten.¹⁷

Över vilka personer trycktes nekrologer i SMT under åren 1935–2014? Inledningsvis kan konstateras att antalet nekrologer under perioden var 651 till antalet, varav 379 var män (58%) och 272 var kvinnor (42%). Fram till 1960-talet (åren 1935–57) var andelen avlidna österbottningar, över vilka trycktes någon form av nekrolog i SMT omkring 43%. Nästan lika stor andel, 42%, var hemmahörande i norra Finland eller norra Sverige. Under 1960-talet och fram till senare delen av 1970-talet (1958–75) steg andelen nekrologer över avlidna österbottningar till drygt 70%. Från omkring 1980-talet och framåt låg andelen nekrologer över österbottniska avlidna i medeltal omkring 80–90%. Österbotten kom att utkristalliseras som SMT:s kärnområde.

Nekrologerna som publicerades gällde avlidna som uppfattades ha tillhört Rauhan Sana-riktingen. I avsnittet ”Framträdande motiv i kollektivets minne” nedan redogörs närmare för de faktorer som präglade tillhörigheten. I enstaka fall ingick nekrologer över personer som inte hade tillhört Rauhan Sana-riktingen. Exempelvis ingick en kort notis om att kyrkoherden och riksdagsmannen Väinö Havas hade stupat i kriget år 1941.¹⁸ I maj 1955 noterades att kyrkoherde Oskari Heikki Jussila (1888–1955) hade avlidit. Dock nämndes inget i notisen om att Jussila hade fungerat som medredaktör i SMT fram

17 Ventin (1978) s. 38–40. Som medredaktör till V.H. Kivioja fungerade formellt kyrkoherde O.H. Jussila. Jussila stannade kvar inom den Uleåborgs-stödda gammallaestadianska falangen och avgick som redaktör år 1935 då SMT helt övergick i *Rauhan Sana-riktingens* ägo.

18 LFF:s arkiv (LFFA), SMT 9/1941.

till 1935.¹⁹ Bägge nämnda personer hörde hemma i den gammallaestadianska fåran. En nekrolog över den lyngelaestadianska lekmannapredikanten Erik Johansen (1844–1941) ingick i SMT 8–9/1942.

Fram till 1960-talet gällde merparten av nekrologerna personer som på något sätt hade haft en särskild position inom Rauhan Sannriktningen. Med tiden utvidgades rätten till en ”skriftlig död” i och med ökningen av andelen nekrologer över avlidna, vilka av allt att döma inte hade innehaft någon särskild position inom rörelsen. Från slutet av 1970-talet ingick nekrologer över avlidna barn i tidskriften. Den sistnämnda kategorin ökade särskilt in på 2000-talet. Barnnekrologer handlade om barn som hade avlidit genom en olyckshändelse, eller barn som från födelsen hade lidit av någon form av obotlig sjukdom.

Ovan nämndes att den minsta gemensamma nämnaren för införandet av en nekrolog i SMT var den avlidnas medlemskap i troendegemenskapen. Därmed är det inte sagt att rätten till en ”skriftlig död” gällde alla medlemmar inom rörelsen. Uppenbarligen hörde publiceringen av en nekrolog nära samman med den avlidnas sociala nätverk som släktingar, eller i början av perioden, bekantskap med förkunnare eller andra personer i ledarskapsställning (se avsnitt om ledarskap nedan).

Formen på och typen av nekrologer varierade under perioden 1935–1957 med Vilho H. Kivioja som tidskriftens redaktör.²⁰ Rubriken bestod vanligen av ett kors och namnet på den avlidna. I allmänhet inleddes nekrologen med en bibel-, sång- eller psalmvers. Nekrologerna kunde även utformas som regelrätta dödsannonser. Dessa förekom dock i huvudsak under 1930-talet. I dödsannonserna nämndes inte alltid födelse- eller dödsår. Istället kunde man exempel-

19 För mer om Oskari Heikki Jussila, se Pekka Raittila, *Lestadiolaisuuden matrikkeli ja bibliografia* (Helsingfors 1967) s. 68; LFFA, SMT 5/1955.

20 V.H. Kivioja tillträdde som redaktör år 1932, men de första åren faller utanför undersökningsmaterialet.

att nekrologen bestod av ett griftetal som publicerades en kortare eller längre tid efter begravningen, ibland många år senare.²³ Nämnas kan att nekrologerna som publicerades under krigsåren 1939–1945 inte gällde stupade personer, med undantag av den ovan nämnda notisen om Väinö Havas död. Ytterligare en typ av nekrolog var en artikel om den från väckelserörelsens tidiga år kända prosten Per Olof Grape (1844–1901), vilken hade ingått i Luleå stifts julbok år 1951.²⁴ Avslutningsvis kan nämnas en kuriositet. Prins Oscar Bernadotte (död 1953) åtnjöt uppenbarligen stort förtroende bland laestadianerna och förärades en nekrolog i tidskriften. I nekrologen betonades prinsens nära relation till en av de tidiga laestadianska ledarna, August Lundberg. I nekrologen framgick även att prinsen hade fungerat som förkunnare på ett stormöte i Lannavaara.²⁵

Från 1960-talet blev formen på nekrologerna mera standardiserad. Exempelvis publicerades nekrologerna allt oftare under rubriken ”De som fått hembud”, för att med tiden ersättas av ”Till minnet av [den avlidna]” eller ”Till [den avlidnas] minne”. De korta notiserna om dödsfall försvann så gott som helt på 1970-talet. Mot slutet av 1900-talet infogades ofta ett fotografi av den avlidna i nekrologerna. En inledande psalm- eller bibelvers var inte längre självskrivnen. Ibland publicerades nekrologer i form av ett personligt brev till den avlidna eller i form av en dikt.²⁶

Som tidigare har konstaterats gäller undersökningen uttryckligen

23 Exempelvis över lekmanapredikanten och SMT:s redaktör åren 1925–1931, Gustaf Westerlund, publicerades en nekrolog skriven av V.H. Kivioja i LFFA, SMT 6/1938. I samma nummer ingick en dödsannons i LFFA, SMT 8/1938 publicerades griftetal som hade hållits. I LFFA, SMT 11/1938 publicerades minnesord av J. Virtanen och i LFFA, SMT 12/1938 minnesord av dotter och ett brev som hade skrivits av fadern Gustaf Westerlund.

24 För mer om Per Olof Grape, se Raittila (1967) s. 237; LFFA, SMT 9/1952.

25 LFFA, SMT 1/1954. Nekrologen var skriven av signaturen ”A.F.”.

26 Exempelvis LFFA, SMT 9/1996; LFFA, SMT 1/2001.

nekrologer. Andra typer av minnesteckningar som därmed står utanför undersökningen är exempelvis intervjuer med predikanter, eller äkta par eller enskilda personer exempelvis vid bemärkelsedagar. Den typen av minnesteckningar blev mera allmänna under 2000-talet.²⁷

Sammanfattningsvis kan konstateras att nekrologer publicerades i huvudsak över avlidna – dock inte alla – som hade tillhört Rauhan Sana-riktningen. Från 1960-talet ökade nekrologer över österbottningar, vilket hör samman med att de österbottniska skribenterna ökade. Dessutom ökade antalet nekrologer över personer som inte innehade någon offentlig position inom rörelsen. Under senare delen av 1980-talet blev det mera allmänt att infoga ett fotografi av den avlidna i nekrologen.

Framträdande motiv i kollektivets minne

Ovan nämndes att nekrologerna medverkade till att skapa och upprätthålla ett gemensamt minne inom Rauhan Sana-riktningen. I inrevarande avsnitt granskas vilken information som ansågs viktigt att nämna i nekrologerna och vilka kvaliteter som betonades i den avlidnas liv. Åren efter delningen av den gammallaestadianska fåran, det vill säga från mitten av 1930-talet och in på 1950-talet var det primära inte alltid att redogöra för födelse- eller dödsdag. Familjeförhållanden nämndes ibland. Det handlade då ofta om antalet barn som den avlidna hade fostrat. Några ord av tröst – eller uppmaning till omvändelse till icke-troende – riktades eventuellt till sörjande anhöriga. Den avlidnas eventuella yrkesliv och förtroendeuppdrag redogjordes för mera eller mindre utförligt. Något utförligare beskrevs de uppdrag som den avlidna hade innehaft inom troendegemenskapen. Yrkesbeteckningen nämndes främst hos män och rörde sig exempelvis om allt från fiskare, bonde, klockare, småskollärare, företagare, byggmästare eller

27 LFFA, SMT 7-8/2010; LFFA, SMT 11/2011.

jordbrukare till kommunalman eller medlem i kyrkofullmäktige.²⁸ I nekrologer över förkunnare ingick ofta en noggrannare redogörelse för yrkeslivet.²⁹ För de avlidna kvinnornas del handlade yrkesverksamhetsåren om vård- eller läraryrken eller om moderskap och fostran.³⁰ En avlidna kvinna hade exempelvis ”tidigt [blivit] änka med många barn, vilka hon fostrat till dugliga medborgare”.³¹

Från 1960-talet och ett par decennier framåt blev det dock mindre vanligt att nämna något om den avlidnas yrkesliv.³² Däremot beskrevs begravningen mera utförligt. Datum och plats för begravningen, namn på prästen som utförde jordfästningen, eventuellt med urval av jordfästningstalet och därtill namn på förkunnare som hade talat på den efterföljande minnesstunden var uppgifter som läsaren fick ta del av. I nekrologer över avlidna förkunnare beskrevs talen som hade hållits på minnesstunden mera detaljerat. Återgivningen av begravningstalen befäste nekrologernas prägel av betraktelse. Därmed synkroniserades nekrologerna med det övriga materialet i SMT samtidigt

28 LFFA, SMT 9/1943; LFFA, SMT 3/1938b; LFFA, SMT 1-2/1942; SMT 3-4/1942.

29 LFFA, SMT 11/1938. Exempelvis i nekrologen över lekmannapredikanten Sakari Ainali (1874–1938), skriven av redaktör Kivioja, framkom att Ainali hade verkat som arbetsledare i en guldgruva i Amerika, ”verkställande direktör över ett sågölag i Himango, och nästan i alla kommunala och kyrkliga förtroendeuppdrag därstädes, bl.a. ordförande på kommunalstämman och för befullmäktigade samt för boställsnämnden. På kyrkomötet i Åbo var han år 1938, riksdagsman 1924–33”. I nekrologen över lekmannapredikanten Matti Niskakangas (1890–1943), skriven av redaktör Kivioja, beskrevs Niskakangas som ”begåvad och redan från tidiga år använd i hemkommunens förtroendeuppdrag, men förkunnandet av Guds ord blev hans livs huvudgöromål”. LFFA, SMT 11/1943.

30 LFFA, SMT 1/1952; LFFA, SMT 6/1954.

31 LFFA, SMT 7/1946b.

32 Ett undantag utgjorde en nekrolog i LFFA, SMT 9/1972, vilken innehöll en lång meritlista på olika typer av filantropisk verksamhet som den avlidna hade engagerat sig i.

som de sannolikt kom att fungera som en slags begravningsmodell där förkunnelsen stod i centrum. I nekrologen över en 89-årig kvinna skrevs år 1946 att "[m]innesstunden efter jordfästningen var betecknande för faster[s] liv. Intet tomt prat, endast predikningar och sång.³³

Mot slutet av 1980-talet innehöll nekrologerna återigen utförliga uppgifter om den avlidnas yrkeskarriär och samhällsengagemang.³⁴ Direkta läsartilltal – uppmaningar till icketroende anhöriga till omvändelse och bättring – uteblev så gott som helt och in på 2000-talet förlorade nekrologerna formen av betraktelse.³⁵ I beskrivningen av begravningen fick läsaren veta datum och plats och vem som hade utfört jordfästningen. I övrigt beskrevs inte begravningsprogrammet särskilt detaljerat.

Fokus låg dock under hela perioden på den andliga livsresan, ofta med uppgifter om när och hur den avlidna hade kommit in i troendegemenskapen. Inträdet beskrevs enligt flera olika scenarier. En stor del av de avlidna hade vuxit upp i en familj där båda föräldrarna eller endera föräldern tillhörde troendegemenskapen. Han eller hon hade vuxit in i och förblivit inom troendegemenskapen hela livet. I sådana fall fick läsaren exempelvis veta att den avlidna "var barndomskristen och följde från tidiga år med sin mor till de kristnas sammankomster".³⁶

I andra nekrologer framkom att den avlidna för en kortare eller längre tid hade avvikit från troendegemenskapen. I nedanstående citat

33 LFFA, SMT 11/1971.

34 Se exempelvis LFFA, SMT 4/1986 skrevs följande: "[Han] engagerade sig i många ting i hembygdens liv i Granån. Nära hemgården växte fram mäktiga tegar under svettig panna. Han drev en bysåg och var aktiv i jordbruksrörelsen. Väckelsens folk känner honom dock främst genom arbetet kring bönhusföreningen i Granån, där han länge var ordförande. Likaså arbetade han ivrigt när stormöten skulle hållas i Kalixbygden". Se även LFFA, SMT 11/1989; SMT 6/1991b.

35 Undantag fanns, exempelvis LFFA, SMT 11/2007b. I nekrologen riktades trösteord till änkan och förmaningsord till barnen.

36 LFFA, SMT 12/1943.

skildras ett återinträde, tillsammans med de bekräftande avlösning-sord som hade uttalats:

När därför sonen [...], i likhet med den förlorade sonen, började vantrivas i främmande landet med dess synder och längta hem till fadershuset, så ägde han kunskap om huru detta skulle ske. Predikan om syndernas förlåtelse i Jesu namn och dyra blod blev för honom, liksom för alla ångrande syndare, det evangelium som öppnade dörren till det rätta fadershuset.³⁷

Ytterligare kunde den avlidna ha anslutit sig till troendegemen-skapen i något skede av livet. I de fallen beskrevs den avlidnas väg till omvändelse – medlemskap i troendegemenskapen exempelvis enligt följande citat:

Till omvändelsen kom han först på sjukbädden. Han blev således en av dem, som fick nåd i elfte stunden. Det var glädjande att se och höra huru han trodde och blev delaktig av glädjens och kärlekens frukter.³⁸

I nekrologerna tillskrevs de avlidna ett flertal handlingsmönster som kan relateras till en troendes förpliktelser i den privata sfären. Till denna kategori hörde exempelvis omsorg om familj, evangelisa-tion och eventuella samhällsengagemang. I fokus för denna artikel står dock främst företeelser som kan relateras till troendegemenskapen som kollektiv och som därmed formade minnet och i förlängningen även kollektivets identitet.

Det individuella och det kollektiva perspektivet hörde naturligt-vis nära samman. Ett livsvillkor var återkommande i beskrivningarna av de avlidna, nämligen kampen. Denna hänförde sig närmast till

37 LFFA, SMT 1/1969a.

38 LFFA, SMT 1-2/1943c.

den privata sfären och gällde först och främst kampen mot synden, vilken beskrevs i allmänna ordalag. Livet hade exempelvis varit fyllt med frestelser och tvivel.³⁹ En annan typ av kamp gällde ohälsa. Livet hade varit en vandring genom mödans och plågornas land eller genom sorgernas dal.⁴⁰ Ytterligare härrörde kampen och lidandet från andra omständigheter som hade gjort livet svårt. Det handlade exempelvis om dödsfall där ena föräldern ensam hade fått bära ansvar för familjens ekonomi och barnens fostran.⁴¹

I nekrologerna framstod kampen inte enbart som något nödvändigt ont utan till och med som något gott. Det var nämligen segern över kampen, som inträffade i och med döden, som betonades. Nekrologen blev ett slags triumferande manifestation över att kampen hade lönat sig.⁴² Den hade slutat i seger, något som kollektivet kunde bekräfta. Den avlidna ”efterlämnade det vittnesbördet bland Guds barn, att hans själ behagade Gud”.⁴³

Ett kriterium för att nekrologen överhuvudtaget skulle publiceras var de efterlevandes uppfattning om en lycklig utgång på kampen. Förutsättningar för att kampen skulle få ett gott slut var användandet av de redskap som erbjöds inom troendegemenskapen, nämligen bikten, läsning av andlig litteratur, bön och sång.⁴⁴ Andaktsläsningen, bönen och sången kan hänföras den privata sfären, även om den unisona sången utgjorde en del av gudstjänstritualen. Däremot ägde bikten ett visst drag av offentlighet, vilket gör den intressant i granskningen av kollektivets minne. Bikten innehöll två moment. Det första bestod av syndabekännelse inför en trosbroder eller -syster, eller den församlade menigheten i bönehuset. Det andra momentet var de därpå följande av biktmottagaren – eller troendegemenskapen som

39 LFFA, SMT 7/1935a; SMT 1/1955.

40 LFFA, SMT 3/1939; SMT 4/1951a; SMT 7-8/1941.

41 LFFA, SMT 7/1946a; SMT 1/2009b.

42 LFFA, SMT 9/1936c; SMT 4/1935.

43 LFFA, SMT 4/1935. Se även SMT 2/1985a.

44 Snellman (2011) s. 92-106, 112; LFFA, SMT 2/1937; SMT 7-8/1944.

kollektiv – uttalade avlösningens orden, att synden var förlåten i Jesu namn och blod. Biktens frekvens gick att mäta. Det fanns någon som kunde intyga – utan att avslöja för mycket – att bikt hade skett. Bikten hörde till ett handlingsmönster som gärna skulle upprepas ända fram till dödsstunden. I nekrologen noterades då att den avlidna in i det sista behövde ”för sin svaghets skull höra förkunnelsen, att alla vandringsens fel äro förlåtna i Jesu försoningsblod”.⁴⁵

I nekrologerna fick läsaren bekräftelse på att slutet blev gott, då omvändelse, syndabekännelse och avlösning skedde inom troendegemenskapen. En nekrologförfattare beskrev företeelsen på följande sätt:

Han hade funnit 'Frälsarens vänskap, nåd och gemenskap' – i Guds församling hade han fått förvisning om sina synders förlåtelse och blivit Guds barn och arvinge och Jesu Kristi medarvinge.⁴⁶

Från senare delen av 1980-talet skedde en förändring. Sida vid sida med nekrologer som innehöll uppgifter om den avlidnas biktvanor publicerades nekrologer i vilka bikten inte alls nämndes. Exempelvis i en nekrolog över tolken Linneá Wikberg, skriven av dottern och publicerad år 1996 i SMT, fick läsaren veta att den avlidna hade, vid sidan av uppdraget som tolk, varit kyrkopolitiskt aktiv och sekreterare i Fridsförbundet i Haparanda. Dottern beskrev modern på följande sätt:

[Hon] var en omsorgsfull och plikttrogen människa. Sömnad och vävning var hennes stora intresse, och hon hade förmågan att upptäcka det vackra i Guds fria natur. Hon var en flitig debattör, och hennes poetiska ådra resulterade också i många dikter och sånger. [...] Hon var en flitig bibelläsare, och det var också därifrån som

45 LFFA, SMT 11/1951.

46 LFFA, SMT 1-2/1942.

hon hämtade ny kraft för varje dag, och hennes ljusa gudstro bar henne också genom svårigheterna i livet.⁴⁷

Wikbergs andliga kontext beskrevs i en enda fras. Hon var dotter till en lekmanaförkunnare. Vidare berättades att hon tidigt hade blivit änka med sex barn. Men inget nämndes om hennes biktvanor. Förtigandet av biktvanor kunde ha haft sin grund i en slags lokal tradition gällande nekrologernas utformning. En närmare granskning visar dock att så inte var fallet. Även i nekrologer över österbottniska avlidna blev det mera allmänt att den avlidnas biktvanor förtegs från och med 1990-talet.⁴⁸ Samtidigt introducerades ersättande, mera allmänna formuleringar som bevis för den lyckliga utgången. Metaforiska beskrivningar av biktbruket var allmänt förekommande under så gott som hela perioden. ”Att stödja sig på vandringsstaven”⁴⁹, ”att hålla bröllopsdräkten eller resdräkten ren”⁵⁰ eller ”att ha resbiljetten stämpelad i Jesu blod”⁵¹ var exempel på metaforer som användes. Från slutet av 1900-talet vidgades spektret av formuleringar. Ett exempel på en omformulering återfinns i början av år 1995 i en nekrolog över en 81-årig kvinna i Österbotten, skriven av ett brorsbarn:

Hon fick i frid somna in som ett fattigt Guds barn, med tro och hopp i hjärtat, att också Hon har ett arv och en krona som väntar på den sälla himlastranden, där brudgummen själv en gång skall möta sin dyrköpta brud.⁵²

47 LFFA, SMT 3/1996a.

48 Exempelvis LFFA, SMT 6–7/1986a; SMT 4/1992a; SMT 3/1993; SMT 7–8/1994; SMT 1/1995; SMT 7–8/1995. Dock publicerades nekrologer fortfarande där biktbruket nämndes, se exempelvis SMT 5/2008a; SMT 5/2008b; SMT 7–8/2008; SMT 1/2012; SMT 10/2012.

49 LFFA, SMT 9/1936a.

50 LFFA, SMT 5/1952; SMT 7–8/1998.

51 LFFA, SMT 7–8/1974; SMT 4/2010.

52 LFFA, SMT 1/1995a.

Till nyckelorden som kan ses som ersättningar för regelbundna biktvanor hörde ”ett fattigt Guds barn” och ”tro och hopp i hjärtat”. Fattig var den som erkände och bekände sin synd. Tro och hopp ägde den som tog emot avlösningens orden. En dotter beskrev år 2014 sin mors förberedelse inför döden mera opreciserat, då hon skrev att modern ”förberedde sig för flytten till det himmelska hemmet”.⁵³ Det är möjligt att förberedelsen inför döden innefattade flera element. En läsare inom trosgemenskapen placerade sannolikt in syndabekännelse och avlösning i förberedelserna.

Det finns förmodligen flera förklaringsmodeller till förtigandet och omformuleringen av biktvanor från 1990-talet. Förändringen visar att en ny generation laestadianer skapade, med tanke på nuet och framtiden, ett alternativt förflutet där omnämmandet av biktvanor inte ägde samma relevans som tidigare. Förändringen är samtidigt ett uttryck för det kommunikativa minnets flexibilitet.

Den andra företeelsen som beskrevs i nekrologerna, och som är av intresse då det gäller utformandet av kollektivets minne, gällde deltagandet i den laestadianska gudstjänsten, det vill säga sammankomsten. Sammankomstbesöken hörde i hög grad till den kollektiva, offentliga sfären vilket medförde att frekvensen var mätbar. Viljan att besöka sammankomster framstod, inom ramen för kamp- och segermotiv, som en behjärtansvärd egenskap hos den som hade avlidit. Den handlade ytterst om ett visat intresse för att lyssna till förkunnelsen. Fram till 1960-talet användes ibland termen gästfri för att beskriva den avlidnas relation till sammankomsten. Det innebär att sammankomster hade hållits i hemmet och/eller att kringresande förkunnare hade inlogerats i hemmet.⁵⁴ Gästfriheten kunde även innebära att andliga samtal hade förekommit i hemmet.⁵⁵

53 LFFA, SMT 4/2014b.

54 Exempelvis i LFFA, SMT 3/1935; SMT 7/1936; SMT 9/1936a; SMT 2/1938; SMT 6-7/1942a; SMT 6-7/1942b; SMT 1/1948.

55 LFFA, SMT 5/1988.

Från 1960-talet glesnade skaran av dem som hade utövat denna typ av gästfrihet. Bönehus hade byggts på flera orter kring sekelskiftet och hemmen användes inte i lika stor utsträckning som tidigare som gudstjänstlokal. Dock nämndes gästfriheten i nekrologer över äldre människor ännu in på 1980- och 1990-talen.⁵⁶ I och med förändringen nämndes istället den avlidnas önskan att få besöka sammankomsten eller lyssna till inbandade sånger och tal.⁵⁷ I det alltmer digitaliserade samhället på 2000-talet fick läsaren exempelvis veta att den avlidna hade lyssnat till sammankomsterna via Radio LFF.⁵⁸ Dock saknades ibland omnämningen av sammankomstbesök eller den avlidnas relation till bönehuset, och i förlängningen till troendegemenskapen. Tyngdpunkten i nekrologerna låg på den privata sfären – personlighet, gudsrelation och livsresa. Läsaren fick exempelvis veta att den avlidna ”hade levt ett intensivt och rikt liv trots att det inte blev långt” och att dennes ”stora rikedom var att han fick äga en fast tro och förtröstan på att hans liv var i Guds hand”.⁵⁹

Förtigandet av den avlidnas relation till troendegemenskapen, med sammankomstbesöken som social markör, kan förstås på samma sätt som i fallet med biktvanorna. Det kommunikativa minnet omförhandlas då enskilda individer i gruppen minns och konstruerar minnet av ett gemensamt förflutet. Det handlar samtidigt om en balans mellan minne och glömska, enligt Elena Esposito. Då minnet rekonstrueras kommer det antingen att befästas eller modifieras, i enlighet med nya erfarenheter.⁶⁰ I det rekonstruerade minnet var sammankomstbesöket inte längre avgörande för infogandet av den avlidna

56 LFFA, SMT 3/1978b; SMT 11/1978a; SMT 9/1991b.

57 Exempelvis LFFA, SMT 9/1968; SMT 4/1975a; SMT 3/1989; SMT 11/2005; SMT 5/2013.

58 LFFA, SMT 1/2013.

59 LFFA, SMT 4/2006.

60 Elena Esposito, ”Social forgetting: A systems-theory approach” i Astrid Erll och Ansgar Nünning (red.), *Cultural Memory Studies: An international and interdisciplinary handbook* (Berlin 2008) s. 185.

i kollektivet. Principiellt var det möjligt att den avlidna hade tillhört en annan troendegemenskap. Det faktum att nekrologen publicerades i SMT innebar dock att det handlade om att den döda hade stått i en nära relation till Rauhan Sana-riktningen.

En tredje offentlig företeelse, som dock med tiden nämndes alltmer sällan, var förekomsten av rörelser, ”liikutuksia”. Den hörde hemma i sammankomsten och var mera allmän under första delen av 1900-talet. I nekrologer över åldriga avlidna omnämndes rörelser fortfarande under senare delen av 1900-talet.⁶¹ I nekrologen över en åldrig person år 1982 beskrevs de sista dagarna på sjukhuset med nattvardsfrände och rörelser. ”Där fick han också äta livets bröd och dricka livets vatten så att tungans band löstes. Tacksägelsen över förlåtelsen i Jesu blod flödade från ett överfullt hjärta”.⁶²

Sammanfattningsvis kan konstateras att den avlidnas andliga livsresa stod i fokus i nekrologerna. Inom ramen för denna beskrevs den avlidnas kamp och seger. I beskrivningar av seger framstod särskilt biktbruk, sammankomstbesök och i någon mån rörelser (*liikutuksia*) som viktiga element i kollektivets minne fram till de sista decennierna av 1900-talet. Det kommunikativa minnets flexibilitet tog sig uttryck i att mera individuella kvaliteter hos den avlidna lyftes fram som ett alternativ till, och infogades i, kollektivets gemensamma minnesstoff.

Ledarskapet som organisatörer av kollektivets minne

Även om synen på en särskild ”elit” som skapare och upprätthållare av kollektivets minne först och främst hör till det institutionaliserade kulturella minnets sfär, enligt Jan Assmann,⁶³ kan konturerna av en

61 LFFA, SMT 3/1939; SMT 5-6/1946; SMT 5/1990; SMT 9/1993; SMT 11/1997b.

62 LFFA, SMT 5/1982.

63 Jan Assmann, ”Collective memory and cultural identity”, *New German Critique* 65 (1995) s. 131.

”elit” också särskiljas i min undersökning. Det fanns ett slags ledarskap och den bestod av skribenterna i tidskriften. Ledarskapet har, av praktiska skäl, granskats ur såväl objekts- som subjektssynvinkel. Eftersom drygt 40 procent av nekrologerna under perioden före 1960-talet saknade uppgifter om skribenten valde jag att granska ledarskapet under den perioden ur objektssynvinkel, det vill säga nekrologer som skrevs över avlidna som tillhörde ledarskapet. Till denna grupp räknades personer som på ett eller annat sätt hade varit offentliga och som ofta hade varit kända utanför sin hemtrakt. Offentliga personer var exempelvis förkunnarna inom Rauhan Sana-riktningen. Offentligheten omfattade även personer som hade rört sig i kretsen av förkunnarna. De hade exempelvis fungerat som tolkar och söndagsskollärare. Andra som befann sig i närheten av förkunnarna var dessutom ovan nämnda gästfria män och kvinnor, vilka i artikeln benämns värdar och värdinnor. Ytterligare hörde flitiga skribenter i SMT och enstaka styrelsemedlemmar i de lokala bönehusen till ledarskapet. Från 1960-talet fram till år 2014 undersöktes ledarskapet i egenskap av subjekt, det vill säga som skribenter, och därmed som uttolkare av det goda livet och den goda döden. Denna grupp omfattar samtliga nekrologskribenter, vilka därmed betraktas som en del av den ”elit” som formade kollektivets minne inom troendegemenskapen.

Fram till 1960-talet var andelen nekrologer över bemärkta avlidna förhållandevis hög. Beskrivningen av ledarskapets andliga livsresa följde samma mönster som i de övriga nekrologerna. Vid sidan av kamp- och segermotivet infogades dock andra kvaliteter. I och med schismen inom gammallaestadianismen blev det i synnerhet i nekrologer över förkunnare under senare delen av 1930-talet viktigt att kunna placera den avlidna i ett trovärdigt sammanhang – Rauhan Sana-riktningen. Den avlidna förkunnaren skulle vara känd inom nämnda troendegemenskap. Han kunde inte tillhöra den gammallaestadianska fåran som man hade avskilt sig från, inte heller någon annan laestadiansk riktning. Han var en som samlade hjorden, inte splittrade den, vilket man uppfattade att motparten hade gjort i stridigheterna

några år tidigare. En förkunnare hade exempelvis varit ”en vida känd och älskad fridens förkunnare. [...] Om det någonstades började höras oreda i kristendomen, var han strax redo att med försoningspredikan samla hjorden”.⁶⁴ En annan åter beskrevs om ”en älskad förkunnare i hela Norden”, en som alltid orubbligt höll ”fast vid Guds ord trots stormarna”.⁶⁵

Vid mitten av 1950-talet beskrevs i en kort notis att en avlidna förkunnare ”arbetade på, att få den fria kristendomen i kärlek att spridas överallt i hans hembygd”.⁶⁶ Med begreppet ”den fria kristendomen” avsågs Rauhan Sana-riktningen, i kontrast till den trålbundenhet som uppfattades höra hemma inom den gammallaestadianska fåran. Ett annat sätt som markerade trovärdigheten var att den avlidna förkunnaren beskrevs som tillhörande skaran av lekmannapredikanter vilka inom Rauhan Sana-riktningen betraktades som pålitliga. Den avlidna placerades in i en historisk kontext som stod som garant för det autentiska och sanna kristna, på samma sätt som var fallet i nekrologen över den evangeliska rörelsens frontfigur F.G. Hedberg. Skillnaden mellan nämnda nekrolog och nekrologerna över förkunnarna i SMT var att det historiska perspektivet var bredare i nekrologen över Hedberg. Enligt Ingvar Dahlbacka, sträckte det sig från reformationen i Tyskland fram till 1800-talsväckelsen och Hedberg.⁶⁷ I nekrologer över förkunnare i SMT fungerade i allmänhet Laestadius och Raattamaa som bakre referensram. I enstaka fall refererades till bibliska personer som Noa och Mose.⁶⁸ Undantagsvis omnämndes att Luther hade varit den avlidnas lärofader.⁶⁹ I övrigt var det ofta förkunnare eller ledare som hade efterträtt Laestadius och Raattamaa

64 LFFA, SMT 7/1935b.

65 LFFA, SMT 12/1937.

66 LFFA, SMT 5/1954.

67 Dahlbacka (2016) s. 75–88.

68 LFFA, SMT 11/1954.

69 LFFA, SMT 11/1938a.

som det hänvisades till. Ovan nämndes redan nekrologen över prins Oscar Bernadotte och markeringen av den avlidnas nära relation till August Lundberg. I nekrologen över lekmannapredikanten Pauli Rantala (1862–1936) betonades exempelvis den avlidnas förbindelse till lekmannapredikanten Juuso Runtti (1854–1927), en betrodd lekmannaförkunnare.⁷⁰ I nekrologen över lekmannapredikanterna Ville Kaikkonen (1880–1940) infogades denne i en lång rad av laestadianska ledare, med början från Laestadius och Raattamaa. Sedan nämndes inte mindre än 21 avlidna män, de flesta lekmannapredikanter, som ett slags bevis på trovärdighet i en obruten tradition.⁷¹ Nämnas bör att de flesta av de bemärkta ledarna som hänvisades till hade avlidit innan den slutgiltiga splittringen på 1930-talet. Flera av nämnda lekmannapredikanter uppfattades av såväl den gammallaestadianska fåran som av Rauhan Sana-riktningen som förkunnare ur de egna leden.⁷² Bägge grupperingarna betraktades sig som rättmätiga arvtagare till den tradition som hade uppstått efter Laestadius och Raattamaa.

Till ledarskapet hörde även tolkarna som samarbetade tätt med förkunnarna. Tolkarna innehade samma auktoritet som förkunnarna då det gällde att identifiera en rätt förkunnelse. I nekrologen över tolken Karl Alfred Dahlström (död 1936) från Gamlakarleby skrevs följande:

[H]an var orubblig i kristendomen och ren lära. För 40 år sedan, då frågan uppstått huruvida den gamla kristendomen var rätt eller ej, reste han tillsammans med Johan Punsar från Esse till Raattamaa för att få klarhet i dunkla frågor. Under flera årtionden var det även

70 LFFA, SMT 5/1936.

71 LFFA, SMT 3-4/1940.

72 I LFFA, SMT 12/1938 ingick ett citat ur Siionin Lähetyslehti från år 1927, skrivet av O.H. Jussila. I citatet nämndes några gammallaestadianska auktoriteter. Samma personer ingick i listan över Rauhan Sana-riktningens auktoriteter i nekrologen över Ville Kaikkonen.

broder Dahlström, som med sin klara blick kallade predikanter, och härpå beror det i hög grad, att den svenska kristendomen bevarats från många stormar.⁷³

En nekrolog som hade prägel av mötesreferat skrevs av en kvinna som tillhörde gruppen värdinnor inom ledarskapet. I nekrologen fanns inga referenser till tidiga förkunnare inom Rauhan Sana-riktningen men däremot nog till lokala österbottniska förkunnare.⁷⁴

I nekrologerna från och med 1960-talet fanns i de flesta fall skribentens namn som underskrift. Fram till slutet av 1990-talet var manliga skribenter i majoritet. Åren 1998–2014 var manliga och kvinnliga skribenter ungefär lika många till antalet, omkring 30 procent vardera, medan andelen nekrologer med flera skribenter låg på 40 procent.

Från och mer 1960-talet ökade två andra kategorier av nekrologskribenter. I den ena gruppen fanns personer som meddelade att de hade skrivit nekrologen på uppdrag av den avlidnas anhöriga. Den andra gruppen bestod av skribenter som uppgav sig ha någon form av släkt- eller vänskapsband till den avlidna. Majoriteten av nekrologskribenterna fram till år 1975 och en stor del under åren 1976–1982 fungerade dock som förkunnare eller tolkar. Därmed ägde det offentliga ledarskapet fortfarande företräde då det gällde att skapa och upprätthålla kollektivets minne bland de svenskspråkiga laestadianerna inom Rauhan Sana-riktningen.

Från 1980-talet skedde ytterligare förändringar i skribentkåren. Av diagrammet nedan framträder ökningen av nekrologskribenter med släkt- eller vänskapsband till den avlidna. Samtidigt visar diagrammet att det offentliga ledarskapet producerade allt färre nekrologer. Det innebar att rösterna av organisatörerna av kollektivets minne blev mera polyfona.

73 LFFA, SMT 6/1936a.

74 LFFA, SMT 1/1952a.

Trenden från 1980-talet fortsatte in på 2000-talet. Från 2000-talet markerades nekrologförfattarnas släktskapsband till den avlidna ytterligare genom att skribenterna ofta var flera. Det var den avlidnas make eller maka ofta tillsammans med barnen stod som under-tecknare av nekrologerna. Kollektivets minne formulerades inte längre enbart av det offentliga ledarskapet. Däremot tillhörde så gott som alla nekrologskribenter Rauhan Sana-riktningen. Nekrologerna fick en mera personlig framtoning och kom med tiden att sakna

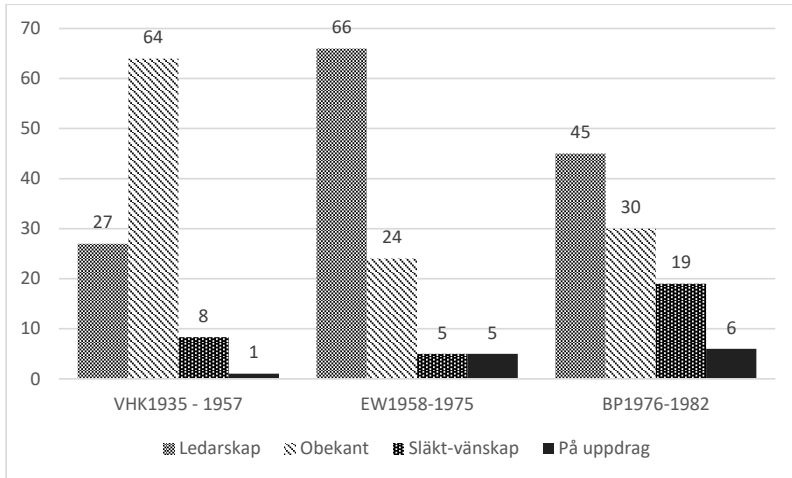

Diagram 2. Diagrammet avspeglar respektive redaktörs verksamhetsår. VHK står därmed för Vilho H. Kiviojas år som redaktör, EW för Erik Wentins redaktörsperiod och BP för Bengt Petterssons år som redaktör. Andelen skribenter som tillhörde ledarskapet var högst under åren 1958–75. Dock kan andelen ha varit hög även under perioden före, eftersom andelen nekrologer som saknade underskrift var hög. Under gruppen ”obekant” faller alla skribenter vars relation till den avlidna inte framkom i nekrologen. Andelen nekrologskribenter som hade släkt- eller vänskapsband till den avlidna ökade under åren 1976–82. Skribenter som meddelade att de hade fått i uppdrag att skriva nekrologen ökade även succesivt från 1960-talet.

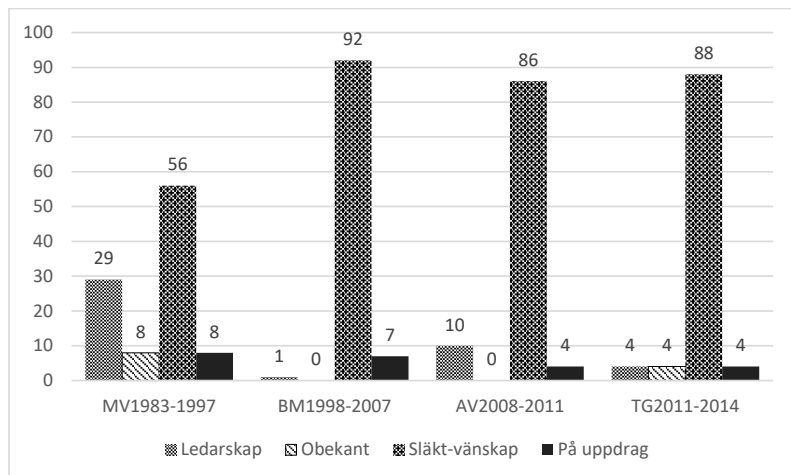

Diagram 3. Diagrammet avspeglar respektive redaktörs verksamhetsår. MV står därmed för Markus Ventins år som redaktör, BM för Börje Mårds redaktörsperiod, AV för Anders Värnströms redaktörsperiod och TG för Tomas Gäddnäs' år som redaktör.

karaktär av betraktelse, vilket hade varit fallet särskilt före 1960-talet. Förändringen i skribentkårens sammansättning sammanfaller tidsmässigt med ovan nämnda iakttagelse, nämligen den att biktvanor förtegs eller omformulerades från 1980-talet.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det skedde förändringar i ledarskapets sammansättning under åren 1935–2014. Det offentliga ledarskapets funktion avtog samtidigt som nya organisatörer av kollektivets minne fick plats i SMT. Dessa var den avlidnas släktingar och/eller vänner, vilka ägde den slutliga bedömningen av det goda livet och den goda döden.

Sammanfattning

Undersökningen visar att nekrologerna i SMT under åren 1935–2014 innehade en betydande roll i skapandet och upprätthållandet

av kollektivets minne bland de svenskspråkiga laestadianerna inom Rauhan Sana-riktningen. Nekrologerna fungerade som ett kommunikativt medel för historiebruket inom rörelsen. Det var skribenterna inom troendegemenskapen som genom nekrologerna gestaltade gruppens ideal.⁷⁵ Nekrologerna var didaktiska till karaktären. I beskrivningen av det goda livet och den goda döden framträdde tre företeelser med betydande symbolvärde – biktbruket, sammankomstbesöket och förekomsten av rörelser (liikutuksia). Dock uppträdde från senare delen av 1900-talet alternativa formuleringar av det goda livet och den goda döden. Omnämmandet av rörelser försvann så gott som helt. Den avlidnas biktvanor och sammankomstbesök omformulerades eller nämdes inte nödvändigtvis alltid i nekrologen. Förändringen sammanföll tidsmässigt med förändringen bland ledarskapet som formare av kollektivets minne – nekrologskribenter tillhörande det offentliga ledarskapet ersattes så gott som helt av skribenter som hade varit släktingar och vänner till den avlidna.

Källor och litteratur

OTRYCKTA KÄLLOR

Punsar bönehus i Pedersöre, Laestadianernas Fridsföreningars förbunds rf arkiv (LFFA) Sions missionstidning årgångar 1935–2014.

TRYCKTA KÄLLOR OCH LITTERATUR

Aronsson, Peter. *Historiebruk: Att använda det förflutna* (Lund 2012) s. 17, 99–100.

Assmann, Jan. "Collective memory and cultural identity", *New German Critique* 65 (1995) s. 125–133.

Assmann, Jan. "Communicative and cultural memory" i Astrid Erll & Ansgar Nünning (red.), *Cultural Memory Studies: An international and interdisciplinary handbook* (Berlin 2008) s. 109–118.

75 Se Aronsson (Lund 2012) s. 99–100.

- Dahlbacka, Ingvar. ”Att lära sig av historien: Historiebruket i en nekrolog över Fredrik Gabriel Hedberg”, i Kurt Larsen (red.), *Historiebruk i väckelseforskningen* (Lund 2016) s. 75–88.
- Erl, Astrid. *Memory in Culture* (Basingstoke 2011) s. 27–33, 105–108.
- Esposito, Elena. ”Social forgetting: A systems-theory approach” i Astrid Erl och Ansgar Nünning (red.), *Cultural Memory Studies: An international and interdisciplinary handbook* (Berlin 2008) s. 181–189.
- Koskenniemi, Mauri. *Herätysliike kahden kulttuurin rajalla: Lestadiolaisuus Karjalassa 1870–1939* (Jyväskylä 2004) s. 18.
- Koskenniemi, Lauri. ”Kotimatalla- ja Hemåt-julkaisuissa olevat elämäkerralliset kuvaukset”, i Lauri Koskenniemi (red.), *Kotimatalla 1981* (Helsingfors 1981) s. 164–191.
- Petrucci, Armando. *Writing the Dead: Death and writing strategies in the Western tradition* (Stanford, CA 1998) förord s. xiii–xviii.
- Raittila, Pekka. *Lestadiolaisuuden matrikkeli ja bibliografia* (Helsingfors 1967) s. 68, 237.
- Snellman, Gerd. *Sions döttrar: De laestadianska kvinnorna som traditionsförmedlare i norra svenska Österbotten åren 1927–2009* (Åbo 2011) s. 55–57, 92–106, 112, 128–149.
- Snellman, Gerd. ”Laestadius’ synlighet inom Rauhan Sana-riktningen i Norra Svenska Österbotten”, i Kurt Larsen (red.), *Historiebruk i väckelseforskningen* (Lund 2016) s. 11–27.
- Ventin, Markus. *Tvåspråkigheten inom laestadianismen i svenska Österbotten 1869–1968* (Åbo 1978) s. 36–40.
- Welzer, Harald. ”Communicative memory”, i Astrid Erl & Ansgar Nünning (red.), *Cultural Memory Studies: An international and interdisciplinary handbook* (Berlin 2008) s. 285–298.